

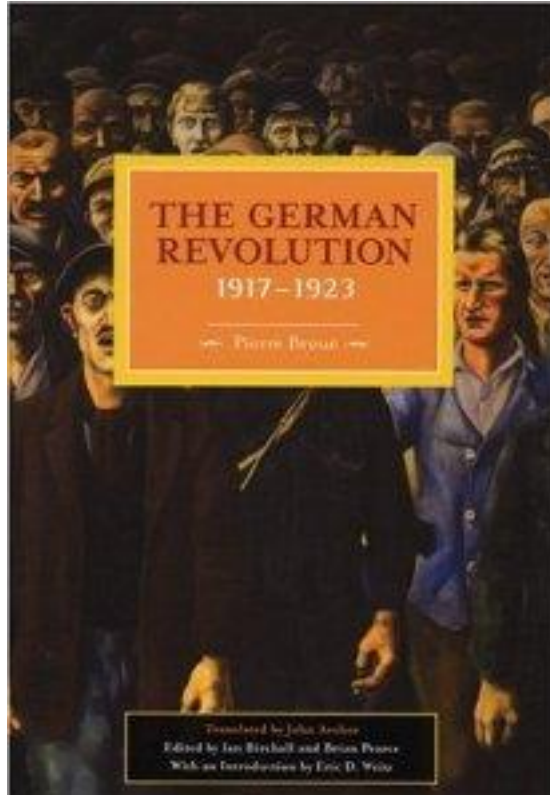
Todd Chretien

Om Pierre Broués "Tyska revolutionen"

Från *International Socialist Review*, n° 50 och 52, november-december 2006 och mars-april 2007.
Todd Chretien är medlem av International Socialist Organization i Bay Area.

Vi står alltså i dag inför just det val som Friedrich Engels för en mansålder sedan siade om: antingen får imperialismen triumfera, vilket innebär att hela kulturen går under liksom i det gamla Rom, med ödeläggelse, avfolkning och degeneration som följer; slutligen blir samhället en enda väldig kyrkogård. Eller också segrar socialismen

Rosa Luxemburg, *Juniusbroschyren*, författad 1915 i fängelset

1971 utkom den franske trotskisten Pierre Broué med ett banbrytande arbete om den revolutionära vågen i Tyskland efter första världskriget.* Efter att ha översatts till engelska och utgivits i Storbritannien 2005 har nu Haymarket Books för första gången gjort boken tillgänglig också i USA. Det är ett långt och omfattande arbete, nära 1 000 sidor. Utgivarna har försett boken med en ovärderlig kronologi över viktiga händelser och kortare biografiska uppgifter om mer än 100 betydande politiska namn. Såvida man inte är expert på tysk historia kommer man mer än en gång att behöva bläddra till slutet av boken för att kunna åtskilja Ernst Thälmann och August Thalheimer. Men det är helt klart mödan värt.

Varför en så tjock bok om en revolution som misslyckades? Svaret ligger i den historiskt centrala karaktär denna period hade i Tyskland. 1917 hade Lenin och Trotskij hoppats att en allians mellan det revolutionära Ryssland, med dess omfattande resurser inom jordbruket, och ett revolutionärt Tyskland, med dess starka industriella bas, skulle kunna utgöra början på en hållbar socialistisk republik över hela Europa och fungera som inspirationskälla för övriga världen. När Tysklands Kaiser störtades i november 1918 tycktes det utgöra signalen till samma process som inletts i februari 1917 med störtandet av den ryske tsaren och som slutade med den socialistiska Oktoberrevolutionen. Men så blev inte fallet. Trots enorma strider besegrades revolutionen i Tyskland åren 1919-1923 och den ryska revolutionen lämnades isolerad och svältande.

* Pierre Broué, *The German Revolution, 1917-1923*, Haymarket Books, 2006

Rosa Luxemburg hade haft rätt, nederlaget för socialismen omvandlade snabbt stora delar av Europa till en ”stor kyrkogård”. Stalin kunde befästa sin byråkratiska regim på basis av besvikelsen över nederlaget i Tyskland och den ryska ekonomins fattigdom. I Tyskland vässade nazisterna tändarna och växte till en mäktig massorganisation i kampen mot de revolutionära arbetarna. Tvillingarna stalinism och nazism begravde löftet om en revolutionär marxism.

Men det låg ingen automatik i detta. Broué lägger inte fingrarna emellan i analysen av de misstag revolutionärerna gjorde sig skyldiga till, både sådana som berodde på ungdomlig oerfarenhet och, senare, sådana som grundade sig på byråkratisk enfald. Samtidigt drar han fram rikliga lärdomar vad gäller strategi och taktik och svårigheterna med att göra revolution i ett ekonomiskt framskridet land – den smärtsammaste är nödvändigheten att bygga självständiga revolutionära organisationer innan den revolutionära krisen uppstår, som bolsjevikerna hade gjort, i stället för att försöka bygga en från ingenting mitt i stridens hetta. Dessa lärdomar, negativa som positiva, uppnåddes till ett mycket högt pris. Broué blåser inte bara liv i ett sedan länge bortglömt ämne, som dagens aktivister och socialister har liten förståelse för, utan ger också en helt nödvändig hyllning till de socialister som offrade sina liv i en av de största arbetarstrider världen hittills skådat.

Denna recension i två delar kommer att behandla några av de centrala diskussioner och frågor Broué tar upp för den tyska revolutionära vänsterns vidkommande. Del I kommer att behandla frågorna om reform eller revolution och hur revolutionärer bör organisera sig i förhållande till icke revolutionära arbetare eller politiska partier. Del II kommer att ta upp svårigheterna med att upprätta ett ledarskap i ett revolutionärt parti, strategi och taktik, frågan om reformistiskt medvetande inom arbetarklassen och de frågor som väcks av krisen för den ryska revolutionen och dess förhållande till det tyska kommunistpartiet (KPD).

Reform eller revolution

Tysklands socialdemokratiska parti (SPD) var den internationella socialistiska rörelsens stolthet före Första världskriget. Det hade grundats 1875 i Gotha genom en sammanslagning mellan det Marxistiska socialdemokratiska arbetarpartiet som leddes av August Bebel och Wilhelm Liebknecht samt Allmänna tyska arbetarföreningen ledd av Ferdinand Lassalle, som var kritisk till fackföreningar och såg statsstödda producentkooperativ som arbetarnas framtid. Marx skrev en berömd kritik av det nya partiets program, som han ansåg innehöll alltför många eftergifter för lassalleanerna. Till en början utsattes SPD för hård repression i form av undantagslagar (Bebel dömdes till fängelse två gånger) och detta drev partiet i en mer radikal och marxistisk riktning. Förbudet men inte förstört lyckades partiet växa avsevärt under en högkonjunktur med relativt begränsad klasskamp. Från 1880-talet och fram till kriget var strejker något ovanligt och arbetarnas levnadsstandard förbättrades, även om man inte kunde hålla jämna steg med profiterna. Partiets medlemsantal ökade stadigt och 1914 hade man 1 085 905 medlemmar. Röststödet hade ökat från 311 900 1881 till 4 miljoner vid valet 1912, då man fick 110 representanter i nationalförsamlingen (*Reichstag*) vid sidan av drygt 3 000 invalda i lägre församlingar. Partiet hade 90 dagstidningar, 267 heltidsanställda journalister och sammanlagt 3 000 anställda. Man ledde fackföreningar med sammanlagt 2 miljoner medlemmar. På grund av bristen på offentliga institutioner upprättade partiet bibliotek, arbetarskolor, ungdomsgrupper, kvinnogrupper, idrottsföreningar och nöjesaktiviteter. Det var mer än ett politiskt parti – det var en livsstil för många arbetare.

SPD var verkligen ett massparti, men framgångarna i uppbygget av imponerande institutioner ledde till hårda strider om såväl strategi och taktik som avgörande principer. 1891 avskaffades undantagslagarna vilket gjorde att partiet kunde komma upp ur underjorden och en våldsam debatt bröt ut i frågan om partiet skulle ställa upp med kandidater till offentliga uppdrag. Broué skriver:

”Med hjälp av det program som antogs på kongressen i Erfurt och som utgick från den uppfattning Karl Kautsky utvecklat, avgick ledningen med segern, både mot ’ungdomen’ som förespråkade valbojkott och en permanent offensiv och å andra sidan högerflygeln ... som ville styra in partiet mot ’possibilism’ och enbart valagerande. Kautsky avvisade inte maximiprogrammet, den socialistiska revolutionen, som

kapitalismens tillväxt hade gjort till ett avlägset projekt, men fastslog att partiet skulle och måste kämpa för ett minimiprogram, delmål och politiska, ekonomiska och sociala reformer, och att man måste arbeta för att stärka arbetarrörelsens politiska och ekonomiska makt samtidigt som man höjde medvetenheten hos arbetarklassen. På så sätt skapades en tudelning ... Denna åtskillnad skulle under årtionden dominera socialdemokratins teori och praktik.”

Kautskys roll, ”som upprepades så länge det var mänskligt möjligt” skriver historikern Carl Schorske, bestod i ”att försona antagonistiska tendenser via teoretiska begrepp”.¹

1898 gav Eduard Bernstein, som själv överlevt åren av repression och nu var en betydande ledare inom partiet, nytt bränsle åt kontroversen mellan reform och revolution. Bernstein ifrågasatte Marx´ påstående att skärpta ekonomiska kriser låg inneboende i kapitalismen. Han började se ”socialismen som folkets fria val, oberoende av deras ekonomiska och sociala förhållanden, som ett moraliskt alternativ snarare än en samhällelig nödvändighet. Han ställde en realistisk strävan efter reformer mot vad han betraktade som utslitna revolutionära fraser och att arbetarklassen där borde ansluta sig till en bred demokratisk rörelse tillsammans med betydande delar av bourgeoisin.”

Rosa Luxemburg svarade med [Sociala reformer eller revolution?](#), där hon hävdade att valet mellan reform och revolution var falskt. Reformister som övergav revolutionen för att uppnå socialism hade inte bara valt en annan väg utan ett annat mål eftersom kapitalisterna aldrig på fredlig väg skulle avstå från den politiska makten. Å andra sidan kunde inte revolutionärer avstå från kamp för reformer inom det kapitalistiska systemet, men hon hävdade i stället att reformerna bara kunde nå en bit och oundvikligen skulle vara öppna för en motreaktion så länge kapitalismens vinstmotiv härskade. Kautsky ställde sig på Luxemburgs sida och bidrog till att hon fick med sig partimajoriteten för att avvisa Bernsteins försök att ”ersätta politiken med att erövra politisk makt genom en politisk seger med en politik som anpassade sig till den rådande ordningen”. Men som Schorske konstaterar; varken resolutionen mot Bernstein 1899 eller en ny 1901 ”satte stopp för spridningen av det revisionistiska tänkandet. Partiet – inklusive vänstern – satte alltför högt värde på medlemsantalet och enheten för att utesluta minoriteten.”²

Debatten var långt ifrån avgjord. Revolutionen i Ryssland 1905 (som besegrades efter ett helt år av masstrejker och upprorsliknande aktioner) i förening med SPD:s relativt dåliga resultat i valet 1907 bidrog till att utkristallisera tre olika riktningar inom partiet. Till höger stod

”Ebert, Braun, Scheidemann [samtliga betydande ledare inom SPD:s höger] och de övriga [som] innehade vad som i viss mening var en privilegierad ställning mellan mot varandra stående klasskrafter. Den ekonomiska omvandlingen av Tyskland och den relativa samhällsfreden i Europa ... framstegen inom sociallagstiftningen, som uppnåts av socialdemokratien och fackföreningarna, tillsammans med utsikterna till socialt avancemang och den individuella framgång, som arbetarnas organisationer och deras slutna värld erbjöd dugliga medlemmar av arbetarklassen bidrog samtliga till att ge näring åt revisionistiska tendenser. Dessa tendenser stod i djup motsättning till marxismen ... [De ansåg] att den tyska [arbetarklassens] levnadsstandard ... stod i förbindelse med välståndet för ‘dess’ kapitalister och den tyska imperialismens expansion.”

Inom vänstern såg revolutionärer som Luxemburg och Karl Liebknecht valframgångar som något sekundärt i förhållande till arbetarnas ekonomiska kamp, som de trodde skulle bana väg för masstrejker och revolutionära strider på barriaderna som 1848 i Tyskland, 1871 i Paris och 1905 i Ryssland. De försvarade Marx´ och Engels´ uppfattning att kapitalismen aldrig skulle kunna göra sig av med tendenserna till ekonomisk kris. De pekade på faran av växande imperialistiska spänningar mellan de stora makterna i Europa och motsatte sig öppet de växande militaristiska och koloniala ambitionerna inom den härskande klassen i Tyskland.

I mitten tvekade många av veteranerna som Kautsky och Bebel. De hade ägnat sina liv åt att bygga ett starkt parti. De trodde fortfarande på socialismen och även på ”revolution” i betydelsen att

¹ Carl E Schorske, *German Social Democracy 1905-1917: The Development of the Great Schism*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983, sid. 5.

² *Ibid.*, sid. 23

uppnå majoritet i parlamentet och sedan genomdriva omfattande reformer. Men vad de fruktade mest var att den tyska regeringen skulle använda partivänsterns retorik och agerande till att återinföra de repressiva åtgärderna från 1880-talet och slå sönder den vackra maskin de ägnat 30 år åt att foga samman. Även om partientern inte öppet kunde svälja högerens avvisande av att kapitalismen slutligen skulle ersättas av socialism började i praktiken ”uppstå en allt närmare allians mellan höger och center”. Från och med nu, hävdar Broué, vände SPD:s ledning, både höger och center, ”kategoriskt ryggen till partiets uppslutning bakom tanken på revolution och hänvisningar till revolutionen blev allt färre och mer ovanliga i de efterföljande debatterna”.

Debatten inom SPD handlade inte bara om en idéstrid utan koppling till de samhällsliga krafterna. Högerens uppfattningar var djupt rotade inom fackföreningsbyråkratin och förtroendevalda, vars anställningar var mest beroende av det politiska system som övervakade den tyska kapitalismen. Centern inriktade sig på att bli starkast bland partitjänstemännen, som var mest angelägna om att hålla samman SPD. Vänsterns ståndpunkter tenderade att drivas av journalister eller heltidsanställda partiarbetare utan något direkt ansvar för organisatoriska frågor. Givetvis fanns betydande undantag från detta (exempelvis Liebknecht), men Broués behandling av framväxten av en byråkrati inom SPD är en viktig utgångspunkt för att kunna förstå vad debatten skulle leda till.

Den 4 augusti 1914 sattes de reformistiska och revolutionära analyserna av kapitalismen på prov. Samma dag följde samtliga SPD:s riksdagsledamöter partidisciplinen och röstade för krigskrediter för att förbereda krig mot Ryssland och Frankrike. ”Socialdemokraterna gick med i kriget”, skriver Broué. ”Deras ord framstod som en futtig retorisk täckmantel för en verklighet som bestod av granater, bomber, automatgevär, giftgas och imperialistiska mål ... Internationalen dog den 4 augusti.”

Några månader efter de första striderna hösten 1914 stod det klart att första världskriget inte skulle likna något annat krig i mänsklighetens historia. De mest utvecklade industriländerna i världen skapade sinnrika metoder för att kunna slakta tidigare otänkbara antal soldater och civila. Reformistiska socialister hade satsat på att fortsatta framgångar för kapitalismen gradvis skulle öka arbetarklassens levnadsstandard. Nu visade det sig att samma system lika effektivt kunde slänga tillbaka hela befolkningar ner i Medeltidens mörker. Högeren anslöt sig till slaktandet i hopp om att Tyskland skulle besegra de andra. Centerns förhoppningar om ett kortvarigt krig och en omedelbar återgång till fred rasade samman. Vänstern visade sig ha haft rätt. Samtidigt var den sämst organiserad av alla tendenser inom SPD.

Den revolutionära vänstern

Några av de mest imponerande personerna inom SPD var drivande inom dess revolutionära vänsterflygel. Rosa Luxemburg, som varit med om att bilda socialdemokratin i Polen, blev snabbt framträdande genom sin skarpa polemik med Bernstein. Hon författade också ett monumentalt arbete om kapitalackumulationens process, försvarade masstrejkerna i Ryssland och skulle som judisk kvinna och utländska bli en av de mest populära ledarna inom det största socialistiska partiet på jorden. Karl Liebknecht hade gjort sig känd som ledande agitator mot den tyska militarismen, hade ett stort antal anhängare bland ungdomen och satt i riksdagen. Clara Zetkin var internationellt känd som socialistisk kvinnoledare. Andra bar på decennier av kamp och var välkända i partiet, exempelvis Franz Mehring, Leo Jogiches (i många år närstående och nära medarbetare till Luxemburg), Paul Frölich och Heinrich Brandler. Som individer räknades de till de bästa agitatorer, intellektuella och arbetarledare som den socialistiska rörelsen någonsin frambringat.

Men när SPD kapitulerade för kriget stod dessa ledande namn i stort sett ensamma, oförmögna att kunna ändra på händelseutvecklingen. Delvis förklaras detta av den chock förräderiet åstadkom. När exempelvis Lenin fick höra nyheten om omröstningen den 4 augusti trodde han att det var ett påhitt av de tyska myndigheterna för att demoralisera socialister i andra länder. Men vidden av vänsterns förlamning är svår att förstå. I september 1914 skickade Luxemburg, Jogiches och Mehring 300 telegram, där man bad ledande namn inom vänstern att komma till Luxemburgs bostad för att diskutera strategin mot krig. Bara Zetkin hörsammade kallelsen.

Broué använder exemplet Liebknecht för att belysa vänsterns isolering och demoralisering. Trots att han gällde för att vara anti-militarist hade han låtit sig övertygas av partiledningen om att slå vakt om partidisciplinen vid omröstningen i riksdagen den 4 augusti. Efter en resa i Belgien insåg han vilka grymheter tyskarna gjort sig skyldiga till. När han ställdes till svars av vänner i Stuttgart sade han: ”Er kritik är fullständigt befogad ... Jag skulle ha ropat ‘Nej!’ under riksdagsdebatten. Jag begick ett allvarligt misstag.”

Hela hösten försökte vänstern ge uttryck för sin avvikande syn via existerande strukturer inom SPD, men partiledningen arbetade sida vid sida med den tyska polisen för att arrestera eller tysta allt missnöje inom SPD, tidningar utsattes för censur och politiska möten förbjöds. I december hade Liebknecht kommit fram till att det var omöjligt med någon ”lojal opposition” inom SPD. Som Broué skriver:

”Efter att ha konstaterat att hans sista illusioner krossats, med nerverna på helpänn genom betydelsen av sin gest, men medveten om att han var skyldig att agera gentemot dem som inte övergivit de socialistiska idealen, bestämde sig Liebknecht nu för det avgörande steget. Bara ett sätt att komma till tals återstod för honom, att rösta mot krigskrediterna, att rösta mot sitt partis beslut. Det blev ett dramatiskt möte i Lebedours lägenhet natten mellan den 1 och 2 december, men han kunde inte övertyga någon av de andra oppositionella riksdagsledamöterna att denna dramatiska gest var nödvändig till varje pris. Den 3 december var han i riksdagen den ende som röstade mot krediterna och därigenom gjorde han sig till symbol för oppositionen och samlingspunkt för de skingrade skarorna.”

På grund av denna utmaning blev Liebknecht inkallad och skickad till fronten.

Varför hade det tagit Liebknecht fyra månader att bryta partidisciplinen? Varför var vänstern så svag? Enligt Broué hade vänstern aldrig, trots sin fientliga inställning till den växande byråkratin inom SPD och högerkursen, systematiskt försökt organisera sig som någon sammanhållen grupp och ta kamp om ledningen för SPD. Den teoretiska basen för deras passiva syn på organisationsfrågan låg helt klart i Luxemburgs uppfattning om förhållandet mellan det socialistiska partiet och arbetarklassen. Hon ansåg partibyråkratin vara konservativ och en utväxt om orsakats av den överdrivna maktkoncentrationen till den heltidsanställda partiapparaten. Hon hävdade att även om vänstern skulle bekämpa denna tendens till byråkrati, så skulle arbetarklassens spontana kamp bli nyckelfaktorn för att besegra byråkratins konservatism i den avgörande stunden. I sitt arbete om den ryska revolutionen 1905, Parti, masstrejk och fackföreningar, hävdade hon att de ryska arbetarna insett att sammankopplingen mellan stora ekonomiska och politiska strejker både var metoden för att bekämpa kapitalismen och samtidigt besegra konservativa eller byråkratiska element mitt inom de egna leden.

Broué är överens med hennes betoning av masskampen. Men han konstaterar att hennes syn på läget i Ryssland innebar en fullständig överskattning av massaktionens roll för att besegra reformismen och en underskattning av organisationens betydelse, något som hon från sin begränsade tyska position antog i allmänhet spelade en tillbakahållande roll i kampen.

”De yrkesrevolutionärer som byggt upp den bolsjevikiska fraktionen för att sprida revolutionärt medvetande och socialdemokratisk organisation till den ryska arbetarklassen gjorde detta under illegala förhållanden och repression, vilket knappast gav någon möjlighet eller ens frestelse att integreras i det tsaristiska samhället. De hade satt det revolutionära målet, som kunde ha framstått som än mer avlägset än i Tyskland, i förgrunden för sin allmänna propaganda, samtidigt som man starkt centraliserade sin organisation – ändå hittade inte någon konservatism in i deras dagliga aktivitet. Apparaten inom den tyska socialdemokratin var däremot ... ute efter valframgångar ... under en period av relativt samhällslugn ... man inriktade sig på att se till att de interna konflikterna inte försvagade agerandet i val.”

Luxemburg kritiserade oupphörligt Lenins metod för att bygga upp en principfast och, helt avgörande, organiserad grupp av revolutionärer, med egna tidningar och eget kommunikationssystem i syfte att föra in dess ståndpunkter i varje partiavdelning och varje tänkbar grupp av arbetare. Lenins inriktning på att bygga upp en fraktion med erfarenhet av att arbeta tillsammans under årens lopp och att underkasta sig en disciplin man gemensamt kommit överens om avvisade hon som sekte-

rism. Broué anser att hon felaktigt likställde Lenins betoning av att begränsa medlemskap i den revolutionära gruppen till dem som gått med på att arbeta på ett disciplinerat och centraliserat sätt med den tendens till byråkrati, som hon bekämpade inom SPD. Paradoxalt nog gjorde hennes ihärdiga motstånd mot byråkrati och centralism henne blind för behovet av några som helst organisatoriska åtgärder för att bekämpa dem konkret. Till detta kom en fatalistisk syn på nya organisationsformer.

Som hon uttryckte det till en vän inom vänstern, som var på väg att lämna SPD 1908: ”Vi kan inte stå utanför organisationen, utan kontakt med massorna. Den sämsta sortens arbetarpartier är bättre än ingenting!” Men detta ger inget svar på frågan hur man på mest effektiva sätt skulle utvidga vänsterflygelns inflytande inom ett sådant parti, eller hur man skulle bete sig om ”sämsta sortens” parti blev ett hinder för att agera revolutionärt. Bolsjevikerna stannade ju ändå kvar i samma parti som mensjevikerna (det ryska socialdemokratiska arbetarpartiet) i många år. Lenin var i princip inte mot (åtminstone inte före 1912) motståndare till att verka i samma parti som reformisterna. Vad han tryckte på var bara att revolutionärerna aldrig fick ge reformisterna någon vetorätt mot vänsterns propaganda och organisering. Luxemburg var i själva verket så fientlig mot Lenins krav att revolutionärerna öppet måste kämpa för att rekrytera arbetare och dra undan dem från centern och högern att hon 1912 slöt upp bakom Kautsky i ett fördömande av att Lenin ville ha en splittring med mensjevikerna i Ryssland.

På bara två år hade Lenins metod visat sig långt mer användbar än Luxemburgs. Han hade en principfast organisation av revolutionärer med stöd av en avgörande grupp av arbetare, rotade på viktiga arbetsplatser, som kraftfullt hade uttalat sig mot kriget på ett tämligen enhetligt sätt och som omedelbart började organisera motståndet på fabriker och vid fronten. Luxemburg tystades av högern i det egna partiet och tilläts inte publicera något som helst, likväl hade hon ingen egen organisation eller någon tidning eller tidskrift.

Nu fick vänstern betala priset för sin underskattning av den makt som SPD:s högerflygel satt på. Utan att någonsin ha organiserat någon nationell fraktion i kampen fick revolutionärerna försöka gå samman under sämsta tänkbara omständigheter, något som skedde i en löslig grupp under Spartakusförbundets fana (uppkallat efter ledaren för en slavrevolt i det antika Rom). Mellan 1914 och 1918 åkte Luxemburg, Liebknecht, Mehring, Jogiches, Brandler och de andra in och ut ur fängelserna och blev dessutom som bestraffning ofta inkallade i armén. 1915 skrev Luxemburg Juniusbroschyren, som uppmanade till strejker för att få ett slut på kriget och där skulden för kriget kort och gott lades på de tyska myndigheterna. Den fick spridas underjordiskt eftersom både polisen och ledningen för SPD försökte undertrycka den. Men pamfletten fick ett allt större gehör. På Första maj 1916 demonstrerade arbetare i Berlin för fred och därefter gick arbetare inom den mekaniska industrin, under ledning av Richard Müller – en blivande ledare för KPD, ut i protest mot att Liebknecht åter blivit arresterad.

I mitten av 1916 stod det klart att SPD var på väg mot en splittring. På högerkanten stöddes kriget helhjärtat av ledare som Noske, Scheidemann och Ebert och de drev igenom att fackföreningarna skulle besluta om att avstå från strejker. 1915 hade de öppet ställt sig bakom den tyska regeringens planer på att annektera utländskt territorium och skapa ett tyskt imperium. På vänsterkanten förespråkade Spartakusförbundet massstrejker och myterier för att få slut på kriget. Mellan dessa båda läger motsatte sig centrister som Kautsky, Georg Ledebour, Rudolf Hilferding och Bernstein massaktioner och förespråkade i stället förhandlingar för att ”så snart som möjligt” få slut på kriget. Den annalkande splittringen ställde vänstern inför en allvarlig fråga. Skulle man bilda ett öppet revolutionärt parti eller skulle man gå samman med centristerna i ett nytt parti, där revolutionärerna skulle utgöra en minoritet?

Karl Radek, en polsk kommunist som samarbetade nära med Lenin, var en kraftfull företrädare för att vänstern skulle bilda ett revolutionärt parti baserat på bolsjevikernas politik att förvandla världskriget till ett inbördeskrig mellan kapitalism och socialism: ”Tanken på att bilda ett parti tillsammans med centristerna är en farlig utopi. Oavsett om läget är gynnsamt eller inte måste

vänsterradikalerna bilda ett eget parti om de vill fullgöra sitt historiska uppdrag.” Men de flesta ledarna inom vänstern vägrade ändå att helt bryta med centern. I själva verket ledde detta till en betydande konflikt vid de socialistiska anti-krigskonferenserna i Zimmerwald och Kienthal 1915 och 1916. Lenin kunde där inte övertyga den tyska vänstern om att vända ryggen åt centern och öppet ställa sig bakom bildandet av en ny revolutionär International. Luxemburg och Liebknecht oroade sig fortfarande för att bli isolerade och förlora alla band till arbetarrörelsen (de vänsterinriktade arbetarna inom den tekniska industrin i Berlin exempelvis) om de gav sig ut på egen hand. Och ledarna för spartakisterna, som vid den tiden i stort sett var eniga om behovet av ett revolutionärt parti, var fortfarande oeniga om hur man skulle gå till väga för att bilda det. En sak var att till sist ha enats om principen att man måste bilda ett revolutionärt parti med bas inom arbetarklassen och självständigt gentemot centristerna, en annan och långt mer komplicerad fråga var hur detta parti skulle ställas på fötter i praktiken.

Deras vägran att förbereda splittringen på något organiserat sätt ledde bara till att högern tog över initiativet och kunde bestämma tidpunkten. I maj 1916 talade Hugo Haase i riksdagen för centerns räkning och gick då till angrepp mot att regeringen avskaffat de medborgerliga rättigheterna. Vid omröstningen röstade 33 av SPD:s riksdagsledamöter med honom. SPD:s ledning beslutade omedelbart om uteslutning av samtliga. I gengäld tog regeringen kontrollen över SPD:s viktigaste tidning i Berlin, *Vorwärts*, som varit i händerna på partimedlemmar som stödde centristerna, och överlämnade den till partihögern. Två månader efteråt bildades det Oberoende SPD (USPD) med cirka 120 000 medlemmar och där vänstern och centern ingick. SPD:s höger behöll 170 000 medlemmar. Även om splittringen var positiv i bemärkelsen att censuren mot agitation mot kriget kunde hävas innebar den också att revolutionärerna (i synnerhet Liebknecht) nu lånade ut sin moraliska auktoritet till gamla centrister, som stött kriget.

Revolution utan ett revolutionärt parti

Februarirevolutionen 1917 i Ryssland ledde till att tsaren störtades och ökade självförtroendet hos arbetarklassen och vänstern i Tyskland. Bolsjevikrevolutionen i oktober innebar ett snabbt slut på kriget med Tyskland (om än till stora kostnader för Ryssland) och övertygade miljontals arbetare om att en socialistisk revolution stod på dagordningen. 1918 innebar förödande ekonomiska svårigheter för de tyska arbetarna och katastrofala dödsiffror bland soldaterna. USPD växte snabbt på bekostnad av SPD och vänsterflygeln inom USPD radikaliserades på grund av bolsjevikrevolutionen. Tanken på en socialistisk revolution av rysk modell baserad på arbetarråd blev mycket populär bland miljoner arbetare och soldater. I november 1918 gjorde matroserna myteri i Kiel och fick igång en revolt inom armén. Arbetarna gick ut i generalstrejk, vilket snabbt ledde till att Kaisern störtades, att den tyska regeringen föll samman och att en tysk republik utropades. Arbetarråd bildades i tiotals städer som en kopia på de ryska sovjeterna. Ledningen för spartakisterna ansåg att den snabba händelseutvecklingen gav dem rätt. ”Likväl släpade byggandet av den revolutionära organisationen efter revolutionärernas djärva politiska analyser och perspektiv och de kunde inte utnyttja ... den revolutionära jäsningsprocess som pågick hela 1918”, skriver Broué.

Novemberrevolutionen utlöste en räkka händelser, som skulle ha utgjort en utmaning för det starkaste av revolutionära partier. På grund av upproret inom armén gick de konservativa partierna i ett väl övervägt försök att lugna massorna med på att överlämna makten till en koalition med sex ministrar från SPD och USPD. Ebert, högerflygelns ledare inom SPD, blev regeringschef tack vare det revolutionära agerande från arbetarklassen han så länge varit motståndare till. Under tiden skyndade sig fackliga ledare från SPD och arméofficerare att fylla arbetarråden med handplockade pålitliga personer i syfte att förekomma att de skulle upprätta den dubbelmakt som existerat i Ryssland i februari 1917. Det kaos som rådde gav den väldisciplinerade apparaten inom SPD möjlighet att skaffa sig maktpositioner som inte stod i någon som helst proportion till de politiska stämningarna inom arbetarklassen.

Samtidigt utbröt en hård debatt inom USPD. Högern där var för att rätta in sig bakom SPD-USPD-regeringen och kräva nyval till riksdagen, i allt väsentligt ett försök att återgå till förkrigstidens fokus på parlamentsval som socialisternas viktigaste taktik. Luxemburg uttalade sig för Spartakusförbundet och för att bygga upp arbetarrådets maktställning för dubbelmakt med det yttersta syftet att ersätta riksdagen och den kapitalistiska statsbyråkratin med ett system av rysk modell direkt baserat enbart på arbetarråden. En omröstning vid USPD:s konferens i mitten av december slutade med en seger för högern med 485 röster mot 185, vilket visade att med ett slut på kriget i sikte var majoriteten av ledningen för USPD mot en ny våg av arbetarkamp för att bana väg för socialismen. Därmed sprack USPD just i det ögonblick då det var som viktigast att utgöra ett alternativ till SPD och revolutionärerna stod utan något parti.

Åren 1914-1918 hade spartakisternas ledare aldrig riktigt för sig själva klargjort syftet med vad de höll på med. Var man ute efter att förbereda bildandet av ett separat revolutionärt parti eller bara att försöka driva USPD åt vänster? I de avgörande gongblicken var de inte på det klara över vem som var med dem och vem som var mot dem. I stället för att bestämma takten fick man bara reagera på händelserna i augusti 1914, i januari 1917 och ånyo i november 1918. USPD-majoritetens beslut att vända sig bort från arbetarråden tvingade till sist spartakisternas ledare att bilda ett eget parti, men inte förrän revolutionens första fas gick mot sitt slut. Broué drar den smärtsamma lärdomen att Spartakusförbundets revolutionära idéer och förmåga att ge upphov till utbrott av kamp inte utgjorde någon som helst match för de organiserade partier SPD och USPD utgjorde. Revolutionärerna var beklagansvärt oförberedda för revolution. Som jämförelse kan nämnas att bolsjevikerna i januari 1917 hade i runda tal 25 000 medlemmar med 15 års erfarenhet av gemensam aktivitet som parti, erfarenheterna från 1905 i ryggsäcken och en imponerande underjordisk och legal press, som spreds bland tiotusentals arbetare. Spartakusförbundet hade några hundra medlemmar, ingen egen regelbundet utkommande tidning och förfogade över ytterst små erfarenheter av organiserad, gemensam kamp mot andra fraktioner och partier, eller av att dagligen leda klasskampen.

Bildandet av KPD

Trots den bedrövligt sena starten, i slutet av november 1918, tycktes utsikterna att bilda ett revolutionärt parti goda för spartakisternas ledare. Luxemburg och Liebknecht hoppades kunna ena tre viktiga grupper av revolutionärer i det nya partiet. Först de främsta ledarna för Spartakistförbundet själva (Paul Levi, Zetkin, Frölich, osv); därefter radikala kommunistiska grupper, som vägrat gå med i USPD och nyligen radikaliserade ungdomar; och slutligen de revolutionära *shop stewards* som fanns kring arbetarna vid de mekaniska verkstäderna i Berlin.

Men det skulle visa sig att det var mycket små styrkor som lockats till KPD:s grundningskongress. Den 30 december 1918 samlades bara 112 delegater i Berlin. De representerade flera tusen medlemmar och tiotusentals som aktivt sympatiserade med det nya partiet. Richard Müller och de revolutionära *shop stewards* deltog inte ens på KPD:s grundningskonferens, eftersom de allmänt såg de flesta KPD-delegaterna som brushuvuden och äventyrare. Det hela blev inte bättre av att majoriteten av delegaterna visade sig ha en fullständigt orealistisk syn på sin egen styrka. Exempelvis röstade man för bojkott av det riksdagsval, som SPD- och USPD-regering utlyst till februari 1919. Otto Rühle, som skulle bli ett slags anarkist, argumenterade mot Levis uppfattning att valet skulle användas som en plattform för att bygga upp KPD. Han utropade: "Idag har vi andra plattformar. Gatan är en väldig plattform, som vi inte tänker överge, ens om man skjuter på oss."

Luxemburg, Liebknecht, Levi, Zetkin och nästan alla de mest kända spartakistledarna var för valdeltagande med argumentet att SPD och USPD redan framgångsrikt upplöst arbetarråden och att den revolutionära vänstern inte var stark nog att åstadkomma en ny revolution på egen hand. KPD borde därför utnyttja valkampanjen till att sprida sina idéer och rekrytera nya medlemmar, precis som bolsjevikerna gjort efter revolutionen 1905. Men en överväldigande majoritet av delegaterna var starka motståndare till denna hållning, eftersom de väntade sig att en ny spontan revolution kunde bryta ut när som helst och med 62 röster mot 23 röstade man mot att ställa upp i valet. Än

värre var att KPD därpå, denna gång med stöd av Luxemburg, röstade för att betrakta fackföreningarna som föråldrade och att revolutionärer i stället skulle arbeta för att få arbetarna att lämna dem och bilda arbetarråd.

Sådana ultravänsteristiska ståndpunkter (samt Müllers fortsatta tvekan att bryta med centristerna) ledde till att förhandlingarna med de revolutionära *shop stewards* bröt samman. Broué förklarar följderna: ”Spartakistledarna var isolerade från dessa stridbara organisatörer av arbetarklassen, de verkligt outhärliga kadreerna för ett revolutionärt arbetarparti, något som de otvivelaktigt var medvetna om var att de saknade förfäste bland industriarbetarnas rörelse. Å andra sidan stod de beundransvärda kämparna på fabrikerna i Berlin utan politiskt ledarskap [från Luxemburg och Liebknecht] ... Det nyfödda kommunistpartiet var redan från början isolerat från massorna och det var dömt till vanmakt innan det hade kunnat börja agera.”

Levi kommenterade bittert:

”Luften i Berlin ... var fylld med revolutionära spänningar ... Det fanns ingen som inte hade känslan att den omedelbara framtiden skulle få bevittna fler stora demonstrationer och aktioner ... de delegater som företrädde dessa hittills oorganiserade massor som kommit till oss helt och hållet i handling, genom den och för den, kunde bara inte förstå att varje ny aktion, som var lätt att förutse, skulle kunna sluta i reträtt och inte i seger. De övervägde inte, ens i sina värsta drömmar, att följa en taktik som skulle ha gett dem ett manöverutrymme om reträtt blev nödvändig.”

Vid denna tid trodde Luxemburg att KPD:s ultravänsterism bara var ”utbrott” från ett småbarn. Hon ansåg att ”det nya partiet till sist skulle hitta rätt trots alla sina felsteg ...” Kanske försökte hon göra det bästa av ett dåligt läge, men det är också möjligt att hennes relativt optimistiska synsätt baserades på hennes fortsatta tilltro till att spontan kamp från arbetarklassen i praktiken skulle rätta till KPD:s ”felsteg”. Till och med på KPD:s grundningskonferens vägrade sig Luxemburg för alla försök att få henne att använda sin auktoritet för att skapa disciplin i leden. Samtidigt som hon svarade för en lysande presentation av KPD:s allmänna principer och i största allmänhet argumenterade mot ultravänsterismen gav hon exempelvis Levi, som inte förfogade över något som liknade hennes eget anseende bland de unga delegaterna, uppdraget att lägga fram den mest kontroversiella rapporten om det nödvändiga i att ställa upp i val.

Det nya KPD gick in i det oroliga läget i januari 1919 i stånd att samla en del betydelsefulla protester och en del av dess ledande medlemmar hade sympatier och kunde räkna med samarbete med viktiga ledare som valt att stanna i USPD, exempelvis Müller. Men KPD hade ingen betydande organisatorisk bas, med bara cirka 3 000 medlemmar med något som liknade en uppfattning om vad det innebar att agera som ett organiserat parti. I jämförelse med den nationella apparaten och de stora medlemsskaraerna i både SPD och USPD (var och en av dem hade över 100 000 medlemmar) var KPD i grunden maktlös. Dess styrkor var så tunnsådda att de hade svårt nog att bara kunna kommunicera mellan olika städer eller rent av delar av Berlin. Vad som ytterligare komplicerade var att partiet var inpyrt av den ultravänsteristiska entusiasm som Levi skildrat och saknade en erfaren ledande grupp som kunde få uppslutning och respekt från partibasen. Samtidigt som Lenin hyllade bildandet av partiet var det ett parti som ännu inte klarade av att samordna händelserna regionalt eller nationellt.

Men den insikten skulle komma först efter ännu ett fruktansvärt slag. Som svar på en medveten provokation från SPD-ledningen i Berlin i januari startade Liebknecht och revolutionära *shop stewards* (som bara några dagar tidigare vägrat ansluta sig till de ultravänsteristiska ungdomen inom KPD) en generalstrejk och uppmanade till att störta regeringen. Radek varnade KPD:s ledning för faran:

”I er skrift *Vad vill Spartakusförbundet?* förklarar ni att ni bara vill gripa makten om ni har arbetarklassens majoritet bakom er. Denna i grunden korrekta ståndpunkt grundas på det enkla faktum att en arbetarregering inte kan bildas utan stöd från proletarietets organiserade massa. Idag har de enda massorganisationerna att räkna med, arbetar- och soldatråden, ingen styrka utom på papperet. Följaktligen är det inte kampens parti, kommunistpartiet, som leder dem, utan socialpatrioterna eller de Oberoende. I ett sådant läge går det absolut inte att drömma om att proletariet skulle ha någon möjlighet att ta makten.

Om regeringen hamnade i era händer till följd av en kupp skulle ni vara avskurna från resten av landet och vara bortspade på några timmar.”

Även om strejken till en början möttes av entusiasm var den illa organiserad och SPD-regeringen kunde inleda en motoffensiv. Januaristrejken liknade den situation bolsjevikerna stått inför i juli 1917. Då hade stora grupper arbetare och soldater i Petrograd satt igång halvorganiserade och halvspontana strejker och väpnade demonstrationer. Lenin motsatte sig aktionerna eftersom han trodde att även om man kunde ta makten i Petrograd var övriga landet ännu inte politiskt radikalt och man skulle snabbt isoleras och krossas av mer konservativa trupper. Bolsjevikerna omtalade Julidagarna som ”mer än en strejk, men mindre än ett uppror”. Även om man inte var överens om protesterna skickade man tiotusentals av sina medlemmar ut på gatorna i Petrograd tillsammans med arbetarna och soldater i syfte att på bästa sätt försöka förhindra kaos. Även om detta retade många av de nyradikaliserade arbetarna och soldaterna lyckades bolsjevikerna förhindra en omogen resning och hjälpa massorna att klara av en relativt ordnad och organiserad reträtt när högerflygeln gick till motattack.

Inför ett liknande utbrott av vrede och missnöje med den styrande SPD-regeringen från gräsrotterna inom arbetarklassen i Berlin och tusentals demobiliserade soldater visade sig KPD synnerligen oförmöget att använda sig av den taktik bolsjevikerna utnyttjat under Julidagarna. Broué lyfter fram KPD:s svaghet genom att peka på att det inte bara var så att Liebknecht hade struntat i partiets taktik, utan partiets styrkor var så svaga att Luxemburg inte ens kände till vad hennes närmaste medarbetare höll på med. Skillnaderna mellan Liebknecht och Luxemburg handlade inte bara om olika karaktärer. Under Julidagarna hade många ledande bolsjeviker just anammat Liebknechts taktik att gå så långt som möjligt som svar på radikaliseringen bland hundratusentals arbetare i den största revolutionära staden. Bolsjevikpartiet som helhet hade emellertid förmått att till största delen vinna över dessa kamrater till partilinjens och bevara partiets enhet i handling. Luxemburg må ha delat Lenins syn på den tyska revolutionens Julidagar, men hon klarade inte av att få sitt unga parti att agera på ett sammanhållet sätt. I stället för att leda Berlins arbetare ur fällan följde KPD med dem in i den. Medan hon gömde sig tillsammans med Liebknecht undan den repression som följde på nederlaget för strejken kunde Luxemburg för första gången läsa en tidningsartikel om hur han manat till det omogna upproret. ”Hon sade till honom, ‘Karl, är det vårt program?’ Det uppstod tystnad mellan dem.”

Reformismen som kontrarevolution

Enligt Broué visade den första fasen av den tyska revolutionen inte bara att KPD ännu inte var uppgiften moget utan också att de reformistiska ledarna inom SPD, som före kriget förespråkade ”återhållsamhet” och ”gradvisa framsteg”, nu skulle visa sig vara de mest hänsynslösa utövarna av kontrarevolutionär list och våld. När den reguljära armén föll samman finansierade den härskande klassen i Tyskland en paramilitär styrka på tusentals arméofficerare med högersympatier, de så kallade Frikåren. Även om denna grupp var liten (4 000 stridande) var den disciplinerad, bra beväpnad och helt inriktad på målet att trycka ner arbetarna och slå sönder den revolutionära vänstern. SPD:s ministrar, särskilt Gustav Noske, bidrog till att skapa denna styrka, försvarade den och satte in den för att återställa ordningen i hela Tyskland under de månader som följde på November 1918. Högern inom SPD visade sig således inte bara skicklig på att manövrera och rätta in sig i den tyska kapitalismens tjänst utan också skoningslös. Den drog sig inte för att mörda, till och med om det betydde mord på tidigare kamrater.

När generalstrejken i januari stod på sin höjdpunkt publicerade den av SPD kontrollerade tidningen *Vorwärts* ett poem, där det hette: ”Karl och Rosa tillsammans, inte en död, inte en, bland de döda”. Detta sågs allmänt som grönt ljus för att genomföra mordet på dem, vilket utfördes av styrkor ur Frikåren bara två dagar senare. Liebknecht och Luxemburg tillfångatogs, torterades och sköts utan rättegång. Den socialdemokratiske ministern Scheidemann rättfärdigade morden och lade hycklande skulden på offren samtidigt som han fritog den egna regeringen från allt ansvar. ”Ni kan

se hur deras egen terroristiska taktik ställt till det för dem!” ”Efter detta skulle Liebknechts och Luxemburgs blod finnas mellan de tyska socialdemokraterna och kommunisterna”, skriver Broué.

Januaristrejken och den våg av repression som följde tvingade KPD att gå under jorden och revolutionen drevs tillbaka. Radek arresterades men dödades inte. Jogiches blev mördad, skjuten ”under flyktförsök”. Vid ett tillfälle handplockade löjtnanten Marloh 29 matrosar och sköt dem ”eftersom de såg intelligenta ut”. I sina memoarer medgav Noske att 1 200 massakrerats, enligt revolutionärerna rörde det sig om 3 000. Broué skriver:

”Ledningen för kommunistpartiet hade inte förmått hindra krossandet av den rörelse som man medverkat till att sätta igång och som man inte gjort något för att hindra eller kontrollera. Man hade utan tvivel under alltför många år låtit möjligheten till en enad klassfront mot de ledare som var lierade med generalerna glida sig ur händerna. Man skulle få betala ett högt pris för det ultravänsteristiska agerande som Liebknecht och majoriteten av de revolutionära *shop stewards* ägnat sig åt utan tillräcklig eftertanke.”

Trots förlusterna var inte KPD och det revolutionära avantgardet inom arbetarklassen slutgiltigt besegrade. De skulle ägna de följande fyra och ett halvt åren åt en bitter kamp för att lösa de frågor som martyrerna från 1919 lämnat obesvarade. Denna period kommer att behandlas i Del II av denna recension.

Sammanfattning

Broués bokslut ger många viktiga lärdomar för revolutionärer idag.

För det första, första världskriget visade att politiska idéer är betydelsefulla; de kan faktiskt få folk att hamna på olika sidor av barriaderna. Debatten mellan Bernstein och Luxemburg fick reella konsekvenser, även om detta då inte var fullt klart. Kautskys försök att jämka samman de olika uppfattningarna ledde bara till att vänstern blev förvirrad och gav högern tid att stärka kontrollen över partiapparaten.

För det andra, kapitalisterna är finurliga när det gäller att lappa ihop sitt system och lämpa över kostnaderna för krisen på arbetarklassen. Men den obarmhjärtiga ekonomiska konkurrens, som utgör det kapitalistiska systemets hjärtpunkt, tvingar kapitalisterna och de regeringar de kontrollerar att strida mot varandra i hopp om att bli sista man på täppan, även om det hotar att leda till ett gemensamt sammanbrott. Kautsky kunde inte tro att kapitalismen i Europa skulle kasta sig ut i ett fullskaligt krig. Men så har varit fallet två gånger mellan 1914 och 1945. Kapitalismen alstrar krig och det hotet kommer att vara undanröjt först när den ersatts av socialismen - en lärdom med klart värde också i dagens värld.

Till sist, Luxemburg och Liebknecht var politiska giganter. Men eftersom de saknade ett starkt politiskt parti med klara marxistiska idéer och med basen i arbetarklassen, kunde de trots det inte omsätta sina revolutionära principer i praktiken. Broués bok kommer att hjälpa en ny generation av revolutionärer att förstå dessa sanningar.

Om Pierre Broués “Tyska revolutionen” (forts)

När reaktionära trupper i januari 1919 mördade Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht, på uppmaning och under skydd av den socialdemokratiska regeringen, drogs en gränslinje i blod mellan de socialister, som försökte reformera den tyska kapitalismen i samarbete med bourgeoisin, och de som var ute efter att krossa profitsystemet och ersätta det med en revolutionär arbetarregering.

Del 1 av denna recension behandlade Pierre Broués analys av händelseutvecklingen från första världskriget till den revolution, som i november 1918 slet det största socialistpartiet i världen i stycken och fick forna kamrater att hamna i olika läger. I den andra delen behandlas vad som därefter följde, nämligen: problem och framgångar med att organisera ett revolutionärt massparti, kommunistpartiet (KPD), avskilt från och fientligt gentemot SPD; hindren för att bilda ett samarbetsdugligt och kompetent revolutionärt ledarskap; utvecklingen av KPD:s strategi och taktik; samt, de fördelar och de problem som bildandet av Kommunistiska internationalen innebar.

Kampen mot ultravänstern

De tre första månaderna 1919 rasade inbördeskriget i hela Tyskland. Arbetarna reste sig spontant mot arbetsgivarnas och SPD-ledningens försök att slå sönder sovjeterna och krossa rötterna till arbetarmakt. *Die Freikorps*, en styrka på några tiotusentals f d arméofficerare som var högt betalda och politiskt reaktionära, for från stad till stad, slog ned strejker, öppnade eld mot demonstranter, mördade radikala arbetare och fängslade tusentals. SPD-trupperna mördade flera tusen arbetare. I kölvattnet svartlistade arbetsgivarna tusentals revolutionära arbetare. Det revolutionära partiet fick betala ett högt pris för meningslösa isolerade uppror, som inte var samordnade eller centraliserade. Detta förklarar varför anarkismen aldrig spelade någon större roll inom den tyska arbetarrörelsen under revolutionens höjdpunkt.

Paul Levi, som framträdde som den främste ledaren för KPD efter mordet på Luxemburg och de andra 1919, förklarade:

”Idag finns inte en enda tysk kommunist som inte ångrar att kommunistpartiet inte bildades för länge sedan, före kriget ...”

Sedan var frågan hur partiet skulle byggas upp. Vid grundningskonferensen i december 1918 hade KPD bara några tusen medlemmar. Även om det växte snabbt under den blodiga repressionen i början av 1919 och kom upp till 90 000 medlemmar var det inpyrt av ultravänsterism – tänk bara på att majoriteten vid grundningskonferensen var emot att partiet skulle ställa upp i val och vägrade arbeta inom de existerande fackföreningarna – och knappast alls fungerade som ett samordnat nationellt parti. För de unga otåliga aktivisterna i KPD var frågan om hur man skulle nå de stora bataljoner av arbetarklassen som fortfarande hyste illusioner om det reformistiska SPD eller centristiska Oberoende SPD (USPD) inte något problem. Huvuddelen av partiets unga medlemmar vägrade inse följderna för arbetarklassen av nederlaget i början av 1919. Upplösningen av arbetarråden i december 1918 fick de flesta arbetarna att tänka att bästa sättet att försvara klassens intressen var en röst på socialistiska kandidater i parlamentsvalet. SPD fick 11,5 miljoner röster i valet den 19 januari och USP 2 miljoner, sammanlagt 46 procent på nationell nivå, vilket utgjorde en överväldigande majoritet av arbetarklassens röster. KPD:s uppmaning till bojkott nonchalerades fullständigt. Likväl vägrade de flesta unga kommunister att inse realiteterna och manade i stället till att omedelbart störta den nybildade SPD-regeringen, inklusive partiledaren Friedrich Ebert, som valdes till republikens president av den nya riksdagen i januari 1919.

Frågan om hur man skulle handskas med ultravänstern ledde till en trehövdad debatt mellan Paul Levi, Karl Radek och Vladimir Lenin. Två faktorer vägde in i denna debatt. För det första var det frågan om sannolikheten av en nära förestående revolution. Även efter repressionen i januari 1919 trodde Lenin och bolsjevikerna att arbetarna skulle kunna ta makten trots att de saknade välorganiserade revolutionära partier. I mars samma år utropades en sovjetregering i Ungern, ledd av den nybildade kommunistpartiet under Bela Kun. Även om Lenin oroade sig för att Kun litade för mycket på socialdemokraterna, som påstod sig stödja den nya regeringen, hoppades han ändå på en fortsatt utveckling. Såväl Radek som Levi var mycket skeptiska till Lenins optimism. I mitten av 1919 var Radek och Levi eniga om följande:

”Illusionerna om en snabb seger [i Tyskland] härrörde från en felaktig tolkning av lärdomarna av den ryska revolutionen, där förutsättningarna på inget vis liknade dem som rådde under revolutionen i Europa. För det första var kriget, som i Ryssland mobiliserat bönderna vid proletariats sida, över nu. Hur som helst var bönderna i Väst långt mindre homogena än de ryska bönderna. Vidare var den ryska bourgeoisin ung, svag och djupt underkastad utländskt kapital och hade kommit till makten för första gången i mars 1917. [...] Men den europeiska bourgeoisin var gammal, välorganiserad på basen av ekonomisk koncentration, rik på erfarenheter efter decennier av styre och, slutligen, hade dragit lärdomar av vad som hänt i Ryssland. [...] I de utvecklade länderna var slutligen illusionerna större om kapitalismens förmåga att bemästra krisen, särskilt gällde detta det privilegierade skiktet, arbetararistokratin; och även om på lång sikt detta skikt inte hade någon annan utväg än att förena sig med proletariats som helhet kunde det inte

råda något tvivel om att proletariatets närmaste stora strider skulle få en reformistisk karaktär och, på grund av detta, kommer processen att omvandla massornas medvetande att bli lång.”

Den andra faktorn i debatten var olika uppfattningar om en del av ultravänstern skulle kunna vinnas över, och även om så inte blev fallet huruvida de inte kunde ha en plats inom partiet som motvikt till mer konservativa element. Här stod Levi ensam mot Radek och Lenin i kritiken av ultravänstern. På hösten 1919 var Levi övertygad om att ultravänstern till varje pris måste uteslutas om man skulle kunna nå enhet med de revolutionära arbetare som stannat kvar på vänsterflygeln av USPD. Han omorganiserade partiet från golv till tak och krävde uteslutning av alla medlemmar som inte var för att ställa upp i val och som vägrade godta auktoriteten hos KPD:s centralkommitté. Levis taktik kostade KPD drygt hälften av medlemsantalet. Lenin och Radek var eniga med Levi om att omvandla KPD, men de motsatte sig splittringen. Lenin erbjöd sig till och med offentligt att medla mellan Levi och en del av grupperna inom ultravänstern.

Men Levi vägrade att ge vika. Även om han inte säger det direkt verkar Broué anse att Levi hade rätt, om än med ett klumpigt agerande. Han skildrar upplösningen av grupperna inom ultravänstern, en del gled över till anarkismen eller in i abstrakt propaganda, och en del gick tvärt åt höger. Oenigheten mellan Levi, Lenin och Radek, liksom mellan alla de främsta av bolsjevikernas och KPD:s ledare, i denna strid gjorde att de enades om att enda sättet att omvandla KPD till ett revolutionärt massparti var att hitta ett sätt att vinna över de hundratusentals arbetare som dittills vägrat ansluta sig till KPD och stannat kvar inom vänsterflygeln i USPD.

Vinna över vänstern inom USPD

Som tidigare nämnts vägrade huvuddelen av vänstern att följa med när Luxemburg och Liebknecht i december lämnade USPD för att bilda KPD. Revolutionärer som Richard Müller och Ernst Däumig fanns kvar i samma parti som Karl Kautsky och Eduard Bernstein. Broué betecknar USPD som ett ”centristiskt” parti, som satt fast mellan en växande radikaliserings bland medlemmarna och huvuddelen av ledningens fortsatta trohet mot reformismen. Men denna politiska schizofreni hindrade inte partiet från att växa snabbt, från 100 000 i november 1918 till 300 000 i mars 1919 och 800 000 på hösten 1920. USPD hade 57 tidningar och kunde räkna med att flera miljoner skulle rösta på det i val. Miljontals arbetare uppfattade det som det radikala alternativet till SPD, medan KPD hamnat i skuggan av det.

Den djupnande krisen för den tyska kapitalismen och SPD:s försvar av den gjorde att fler och fler arbetare inom USPD radikaliserades. De hade fått nog av partiledningens enträgna inriktning på samarbete med SPD. Dessutom var den ryska revolutionen ytterst populär bland USPD:s medlemmar. Även om de misstrodde vad de såg som KPD:s omognad beundrade de bolsjevikerna. USPD:s ledning var emellertid långt ifrån revolutionär. En del av dem var till och med för ”en socialistisk återförening” med SPD. Denna debatt trängde in i varje del av USPD:s verksamhet, framför allt i fackföreningarna, där revolutionärerna vägrade stödja regeringens klassarbetspolitik, som krävde att de tyska arbetarna skulle uppoffra sig för att de tyska arbetsgivarnas krigsskulder skulle kunna betalas.

Även när det gällde hur man skulle förhålla sig till USPD:s vänster och vinna över den till kommunismen var Lenin oenig med Levi och hans anhängare inom KPD. I oktober 1919 skrev Lenin en artikel där han ”tog avstånd från brytningen [...] med vänsterflygeln [inom KPD] och fördömde vänsterflygeln inom USPD för att ”på ett principlöst och fejt sätt blanda samman småbourgeoisins gamla illusioner om parlamentarisk demokrati med kommunisternas erkännande av den proletära revolutionen, proletariatets diktatur och sovjetmakt”. Detta gick helt klart emot Levis politik att krossa ultravänstern inom KPD och komma med närmanden till vänstern inom USPD. August Thalheimer, en av de ursprungliga spartakistledarna, replikerade till Lenin och kritiserade honom för att ha motsatt sig brytningen inom KPD, varpå han formulerade KPD:s hållning till ledarna för vänstern inom USPD:

”De har gått vilse med massorna. De har utvecklats med massorna, de kommer att fortsätta att utvecklas med dem, och de kommer att göra ytterligare misstag med dem. Vår hållning till deras misstag och svagheter kommer, som tidigare, att handla om uppriktig och rättfram kritik. Men vi har ingen tanke på att stoppa dem i samma säck [...] som dem som förrått socialismen.”

Som Broué konstaterar: ”För första gången började en diskussion på distans att utvecklas mellan ryska och tyska kommunister, på jämlik basis, i frågan om hur massorna skulle vinnas över för en revolutionär politik.” I sin kritik av KPD gjorde Lenin alltid reservationen att hans kunskaper i detaljfrågor var mycket begränsade på grund av blockaden. Ändå är det svårt att tänka sig att denna debatt bara uppstått på grund av brist på information eller olika tonfall; den gällde något reellt. Kort sagt verkar Lenin ha misstänkt att Levis nit mot ultravänstern och den respekt och förståelse han visade för vänsterfolk som stannat kvar i USPD dolde en kvardröjande tvekan att ”löpa linan ut”. Händelseutvecklingen skulle avgöra om Lenins oro var befogad.

Radikaliseringen inom USPD och den pågående debatten mellan Levi och Lenin fick en stöt när arméofficerare på högerkanten och en politiker vid namn Wolfgang Kapp iscensatte en kupp mot SPD-regeringen i mars 1919. Kuppen hotade att införa en militärdiktatur och sopa bort inte bara KPD utan också SPD och USPD. Medan Ebert och alla ministrarna flydde från Berlin för att sätta sig i säkerhet hos en lojal general reste sig Berlins arbetare i generalstrejk. De leddes av medlemmar av vänstern inom USPD och Carl Legien, som var SPD:s främste facklige ledare i Berlin. Legien själv var ingen vänsterman, men, i motsats till Ebert vars huvudsakliga maktbas låg i valapparaten, baserades Legiens ställning på hans inflytande inom fackföreningarna och han insåg att Kapp och kuppmaakarna inte bara var ute efter att krossa yttersta vänstern utan alla arbetarnas organisationer och därför kastade han in sin betydande tyngd i striden. Den 15 mars var kuppmaakarnas regering helt paralyserad. ”Generalstrejken håller dem nu i sitt grepp med sin förfärliga, tysta makt”, skrev en belgisk socialist.

Dessvärre klarade inte KPD:s nationella ledning i *die Zentrale* (centralkommittén), med säte i Berlin, av att se det som Legien kunde se. Timmarna efter kuppen uppmanade KPD arbetarna att hålla sig undan striden mellan SPD-regeringen och kuppledarna. ”Arbetarklassen kommer att uppta kampen mot militärdiktaturen under de omständigheter och med de medel som den bedömer som lämpliga”, hette det i *Die Rote Fahne*. ”Dessa omständigheter föreligger ännu inte”, snärtade Levi, som vid tillfället satt fängslad, till med mot vad han såg som den ultravänsteristiska passiviteten från *die Zentrale*. Ledningen svängde snabbt och uppmanade sina medlemmar att stödja generalstrejken. Men skadan var redan skedd. Åter hade omognaden och bristen på erfarenhet inom KPD gjort att man missat ett viktigt tillfälle att visa sina ledarskapskvaliteter för de tyska arbetarna – eller manövrera så att man kunde forma händelserna sedan kuppen besegrats. I andra delar av Tyskland kastade sig KPD ut i handling tillsammans med medlemmar av USPD. Så var särskilt fallet i Chemnitz, där KPD-ledaren Heinrich Brandler tog initiativ till ett enhetsfrontsagerande som bidrog till att göra KPD till den ledande kraften bland arbetarna där. Men som helhet spelade partiet bara en stödjande roll. På några dagar hade kuppfförsöket besegrats sedan arbetarna slagit tillbaka och bildat Röda garden. Levi hävdade att partiet borde ha fört fram följande paroller, i Broués sammanfattning: ”Beväpning av proletariatet; kamp mot kuppmaakarna tills de kapitulerar villkorslöst; omedelbar arrestering av ledarna och deras medbrottslingar.” Han hävdade att om strejken drivits enligt denna linje skulle det ha banat väg för möjligheten att i framtiden återupprätta arbetarsovjeter över hela Tyskland. I stället förmådde rörelsen inte gå mycket längre än att kväva Kapps kuppfförsök. Levi hade onekligen rätt i att denna hållning skulle ha gett generalstrejken ett tydligt fokus och skulle, även om KPD var för svagt för att kunna föra strejken till någon klar seger, ha bidragit till att ge arbetarnas avantgarde en inriktning, mer definitivt dragit undan vänsterflygeln från dess centristiska ledare och drivit partiet framåt mot en central roll i den revolutionära processen. Ännu ett avgörande tillfälle som gick förlorat.

Segern över Kappkuppen återställde arbetarnas kampanda efter över ett år av polisterror. Det hade också avslöjat SPD-ledarna som antingen ovilliga eller oförmögna att bekämpa yttersta högern. I

valet i juni 1920 ökade USPD:s röstetal från 2,3 miljoner i januari 1919 till drygt 5 miljoner, SPD minskade från 11,9 miljoner till 6 miljoner, medan KPD, som för första gången ställde upp i val, fick 589 000 röster. Som Broué konstaterar: ”Massan av arbetarklassens väljare hade rört på sig för första gången. Valresultatet visade att de arbetande var kraftigt på väg bort från socialdemokratin.”

Revolutionär enhet

Även om en het diskussion uppstod inom KPD om partiets taktik under Kappkuppen, så var det viktigaste resultatet att USPD:s medlemmar började sträva efter att bryta med den centristiska ledningen och röra sig i riktning ”mot Moskva”, som Broué uttrycker det. USPD:s kongress i Halle i oktober 1920 ledde till en konfrontation mellan högern och vänstern. Grigorij Zinovjev talade på kongressen i egenskap av ledare för Kommunistiska internationalen och argumenterade för att USPD skulle ansluta sig till Komintern. Broué skildrar scenen:

”Striden skulle starta på allvar när Zinovjev gick upp i talarstolen. Han skulle tala i fyra timmar, på tyska, med stora svårigheter och rätt trevande inledningsvis men så småningom med en auktoritet som ledde till den största triumfen i en talarstol under en karriär, där han redan utmärkt sig på detta plan.”

Som för att placera de nära relationerna mellan de ryska och tyska revolutionerna i strålkastarljuset var det Julius Martov, mensjevikernas främste ledare, som replikerade på Zinovjevs tal och bönföll USPD:s medlemmar att inte gå med i KPD. I slutändan lyckades inte Kautsky, Bernstein och Rudolf Hilferding hindra en majoritet från att rösta för Zinovjevs förslag och högeranhängarna lämnade kongressen. De tog revansch på Zinovjev genom att se till att han utvisades ur Tyskland tolv dagar senare.

Samgåendet mellan drygt 400 000 från USPD:s vänsterflygel och KPD:s 50 000 medlemmar fortskred under november och fram till enhetskongressen i början av december 1920. Slutligen föddes ett revolutionärt arbetarparti, oberoende av de reformistiska byråkrater som dominerat rörelsen under kriget och revolutionen. ”Bättre sent än aldrig”, löd Zinovjevs kommentar. Broué sammanfattar det enade partiets utseende:

”Inom det Enade partiet fanns personer från förkrigstidens radikala garde, kärnan av trogna anhängare till Luxemburg, men även folk som alltid varit vänstersocialdemokrater [...] Där fanns också arbetaraktivister, de kadrer som organiserade klassen, ledarna för de stora strejkerna i Berlin under kriget, de som byggt upp arbetarråden, och kärnan av de revolutionära ombuden i Berlin under kriget och revolutionen, som Richard Müller.”

Däumig och Levi utsågs att tillsammans leda partiet och åtta från USPD:s vänsterflytel och fem från KPD utgjorde *die Zentrale*. Levi kunde därefter skissera den strategi som den tyska arbetarklassen skulle segra i revolutionen med:

”Inte i något land i Västeuropa kommer revolutionen att rusa fram i samma höga fart som den såg ut att göra i Ryssland mellan februari och november 1917. Vi säger ‘såg ut’, eftersom vi har en tendens att glömma att den ryska revolutionen hade formats redan tio år tidigare ... Bara det faktum att vi gick mot revolution i Tyskland och Västeuropa utan några kommunistpartier, det faktum att de måste utformas under själva revolutionen, och genom att det just av detta skäl gjordes misstag, fanns brister hos proletariatet - allt detta gör att förloppet inte kommer att kunna vara lika tydligt och rakt som det som den ryska revolutionen följde.”

Efter att ha uppfyllt villkoren om masstorlek, klara principer och organisatoriskt oberoende, och genom att man verkade inom ramen för en akut kapitalistisk kris, tycktes det som om KPD och den tyska arbetarklassen till sist var på väg mot revolutionen. Två nära förknippade problem skulle emellertid göra sig kännbara mycket snabbt. För det första kunde ledningen för detta nya parti fungera effektivt som ledning för hundratusentals partimedlemmar, för det andra, hur såg den strategi och taktik ut som skulle kunna göra det möjligt för partiet att vinna över den avgörande delen av arbetarklassen till revolutionen?

En armé utan generaler?

Den italienske revolutionären Antonio Gramsci sade en gång att det var svårare att skapa en bra generalstab än en bra armé. Givetvis kan man inte se de båda som åtskilda. Under arbetet på att skapa en bra armé är det emellertid värdefullt om generalerna lär sig att samarbeta och låter varje officers styrka komma till sin rätt, medan svagheter görs så små som möjligt. Under ryska revolutionen lyckades bolsjevikerna med detta. Lenins känsla för dynamiken inom bolsjevikpartiet hamnade inte i motsättning till, utan kompletterades av Trotskijs bättre förståelse för stämningarna ute i fabriksområdena och garnisonerna i Petrograd och allt detta förstärktes av Jakov Sverdlovs, bolsjevikernas främste organisatör, insikter om vem man kunde lita på, tro på och räkna med i varje distrikt i staden. Det mest anmärkningsvärda med bolsjevikledningen är att den inte splittrades utan stärktes, trots det oerhörda tryck den utsattes för 1917. Inte ens det faktum att Zinovjev och Kamenev läckte ut planerna på upproret i oktober ledde till splittring. Det här är inte rätt ställe för att gå in på hur detta var möjligt, men några av de faktorer som bidrog till bolsjevikernas framgång var: de gemensamma erfarenheterna av revolution och repression 1905; Lenins bedömning av den ledande kaderns roll; och att man hade en erfaren grupp inom ledningen där man var van vid heta diskussioner men också att sedan agera tillsammans.

Den förenade *Zentrale* inom KPD hade förvisso också gemensamma erfarenheter av revolution och repression, men det hade inte skett i samma parti. Inte heller inom kärnan av historiska spartakistledare hade Heinrich Brandler och Wilhelm Pieck särskilt mycket erfarenhet av att samarbeta med Levi och än mindre med Clara Zetkin. Värre var att bara tre månader efter partiets bildande skulle Levi, Däumig, Brass och Hoffman lämna det för att kort därefter få sällskap av Geyer. Zetkin lämnade inte partiet, men lämnade *die Zentrale* tillsammans med Levi. Bara kort efter bildandet hade med andra ord sex av tolv inom ledningen, varav de båda som utsetts till ordförande, lämnat partiet eller dess ledning.

Vad var orsaken till att ledningen hamnade i en omedelbar kris? Broué anger tre orsaker. För det första hade Levi själv, trots sin obestridda talang och förmåga till uppoffringar, aldrig fullt ut accepterat rollen som partiledare. Vid flera tillfällen var Radek tvungen att övertala honom att stanna kvar i ledningen. För det andra, även om Radek och Levi samarbetat nära för att få till stånd ett enat KPD, misstänkte Radek att Levi hyste opportunistiska tendenser. Dvs Radek fruktade att Levi skulle vara så angelägen om att hålla vakt mot ultravänsterism att han skulle dra sig för att agera. Det kan förefalla märkligt att ödet för ett så pass stort parti som KPD skulle hänga på en splittring mellan två personer, men kampen mellan Radek och Levi var i själva verket en del av ett större problem, som hade att göra med den ryska revolutionens urartning och de ryska bolsjevikernas inflytande över KPD. Broué ägnar stor energi åt att dra fram Kominterns påverkan på KPD, som han anger som en tredje orsak till sprickan inom ledningen för KPD.

KPD och bolsjevikerna

Som tidigare sagts skriver Broué att Luxemburg inte insåg behovet av ett revolutionärt parti oberoende av de reformistiska ledarna förrän alldeles i slutet av sitt liv och det parti hon grundade blev också marginaliserat. Även om KPD-ledarna i princip var överens om nödvändigheten av att bryta med den reformistiska Andra internationalen förblev de långt mer ovilliga än Lenin att driva striden till någon organisatorisk slutsats. När bolsjevikerna i mars 1919 grundade Tredje internationalen hade KPD:s delegat order att rösta emot med argumentet att läget ännu inte var moget för ett sådant steg. KPD:s motstånd mot att vara med om att bilda en ny international visade sig i praktiken vara mycket närsynt, eftersom det skulle visa sig att den debatt som uppstod inom USPD om att ansluta sig till Tredje internationalen i sig var ett av de främsta sätten för att vinna över vänsterflygeln i det partiet till enhet med KPD. Sålunda spelade bolsjevikerna en avgörande roll för att bidra till bildandet av ett enat KPD, vilket framgår av Zinovjevs och Lenins inlägg, något som alla vid den här tiden medgav.

1921 hade emellertid saker och ting blivit mer komplicerade. Sovjetrysslands ekonomiska läge var eländigt och Kronstadtrevolten hotade att bana väg för en ny militär offensiv från Storbritanniens sida. De knappa ekonomiska omständigheterna tvingade sovjetregeringen att införa de marknads-mekanismer, som miljontals småbönder krävde – den s k Nya ekonomiska politiken. Under denna kris var Lenin och Trotskij fullt upptagna med att hålla revolutionen vid liv och ledningen för Komintern anförtroddes nästan helt och hållet på Zinovjev och en mindre grupp inte helt pålitliga internationella ”kommissarier”, som han skickade ut för att genomföra hans order. Internationalen lämnade alltmer idealet med demokratiska diskussioner för byråkratisk ordergivning. När det gällde KPD innebar det att Zinovjevs agent i Tyskland hamrade på mot Levis påstådda opportunistiska och krävde att han skulle bort från *die Zentrale*. Broué pekar på att det är fullt tänkbart att i varje fall en del av Zinovjevs och Radeks angrepp på Levi hade sin grund i ett desperat försök att på ”konstgjord väg driva på takten i revolutionen” i syfte att bryta Rysslands isolering. Även om detta skulle vara helt sant innebär det emellertid bara att KPD:s ledning inte var stark nog att stå emot denna sorts påtryckningar och var lätt att åsidosätta.

Två självförvållade sår

Oavsett om det var avsiktligt eller en olyckshändelse banade splittringen i KPD-ledningen väg för att det nya partiet skulle göra sig skyldigt till en oerhörd blunder. Bela Kun, som lett den sovjetregering som havererat i Ungern, kom till Berlin i slutet av februari 1921. Broué konstaterar att även om Kun inte hade direkta order av Zinovjev eller Radek, så var ledningen för Komintern ”öppet inne på att även om det inte ledde till seger kunde omfattande kamp från det internationella proletariatet medföra att Ryssland slapp införa den Nya ekonomiska politiken”. Under alla omständigheter började Kun omedelbart agitera för ”en revolutionär offensiv” något som upprepades av Paul Frölich, en av dem som kommit med i *die Zentrale* efter Levi och Zetkin. ”Offensivteorin”, som den blev känd som, förordades inom det ryska partiet framför allt av Nikolaj Bucharin, en betydande ledare för bolsjevikpartiet. Omedelbart efter Oktoberrevolutionen 1917 hade Bucharin hotat med att splittra bolsjevikpartiet på frågan om att starta ett revolutionärt krig med den tyska imperialismen. Bucharin lät sig inte imponeras av Lenins försök att framhålla att den ryska armén var i totalt upplösningstillstånd och inte på minsta sätt i stånd att gå i krig mot tyskarna. Han ansåg att revolutionära viljeanstängningar kunde bemästra objektiva omständigheter. Lyckligtvis vann Lenin över Bucharin i denna fråga och offensivteorin behövde inte testas på den ryska arbetarklassen. Dessvärre var det nu den tyska arbetarklassen som utsattes för detta experiment.

Die Zentrale gjorde ett ansvarslost försök att ”framprovocera” strejker och väpnat uppror, trots att arbetarklassen var passiv och demoraliserad. Med andra ord försökte man ge sig in på samma slags aktioner som KPD gjort i januari 1919 och som Levi, Radek och Brandler hade bekämpat i två år. Och det var just den sortens aktioner som avhållit vänsterflygeln inom USPD från att ansluta sig till KPD i december 1918. Ideologiskt hade Frölich en dragning åt ultravänsterism, men det är svårare att förstå hur Brandler, som hela tiden stött Levi mot ultravänstern, kunde gå med på det hela och i själva verket vara offensivens huvudorganisatör.

I slutändan blev den s k Marsaktionen en katastrof. KPD:s uppmaning till generalstrejk möttes av likgiltighet från de breda arbetarlagren och partiledarna beordrade då arbetslösa medlemmar att försöka att fysiskt hindra arbetarna från att gå till arbetet. Det ledde till slagsmål och även skottlossning mellan kommunister och andra arbetare. I efterdyningarna till fiaskot drevs partiet tillbaka under jorden och förlorade över 200 000 medlemmar, varefter bara cirka 150 000 återstod. Hundratal partiaktivister fängslades, fyra dömdes till döden och Brandler dömdes till fem års fängelse för högförräderi.

I stället för att erkänna att politiken varit katastrofal skrev en medlem av *die Zentrale*: ”Jag anser att skulden ligger hos de arbetande massorna, som inte insåg situationen och inte kom med det svar de borde ha gett.” Levi, som avgått ur *die Zentrale* före Marsaktionen, men fortfarande var partimedlem, reagerade våldsamt. Zetkin har berättat om hans svar till Trotskij och Lenin:

”Den olycksaliga Marsaktionen skakade honom på djupet. Han var övertygad om att partiets själva existens lättsinnigt satts på spel och att allt som Rosa, Karl, Leo och så många andra offrat sina liv för hade slösats bort. Han skrek, bokstavligt talat skrek av smärta över tanken på att partiet var förlorat. Han ansåg att det bara kunde räddas genom verkligt långtgående metoder.”

Levi inledde en brutal, men helt korrekt, politisk attack på *die Zentrale*. Men under den repression som följde på Marsaktionen avvisades hans kritik av de flesta partimedlemmar och sågs rent av som en attack på partiet. Han blev snabbt utesluten. Hans fall hjälptes inte av att han av Kun låtit sig provoceras till att avgå ur *die Zentrale* och sedan, trots att han hade åtminstone viss kännedom om vad Kun höll på med, åkt på semester bara några dagar före Marsaktionen. Zetkin försökte få Lenin att ingripa till Levis förmån, men Lenin ansåg att Levi rådde för det hela genom att först överge sin ledarposition och sedan ägna sig åt att beskylla andra för något han själv inte lyckats förhindra. Lenin försökte hålla dörren öppen för att Levi skulle kunna komma tillbaka när det hela lugnat ner sig, men Levi återvände aldrig till den revolutionära rörelsen och anslöt sig först till SPD för att sedan begå självmord 1930.

I efterdyningarna till Marskatastrofen engagerade sig Lenin och Trotskij direkt för att försöka ändra KPD-ledningens politik. Båda angrep öppet Kun vid Kominterns kongress i juni 1921, där 33 personer från den tyska ledningen var på plats. Lenin betecknade Marsaktionens idiotier som ”Kunerier” och gjorde sig lustig över tanken på en permanent revolutionär offensiv och sade ”Är det överhuvud taget någon teori? Alls inte, det handlar om illusioner, om romantik, ren och skär romantik”. Trots detta hade Lenin och Trotskij mycket svårt att övertyga de tyska kommunisterna om de misstag de gjort sig skyldiga till. Den trista sanningen är att KPD:s misstag i varje skede inte värderades och förstods på ett grundligt sätt, utan man gled ofta över dem utan att partiet dragit några klara kollektiva lärdomar.

Efter en häftig diskussion fick KPD anta vad som i huvudsak var Levis strategi med att långsamt bygga upp KPD:s styrka genom enhetsfronttaktiken. Den taktiken hade formulerats och utarbetats av Levi, Radek och andra månaderna före Marsaktionen, även om den betraktades med misstänksamhet av ultravänstern. Exempelvis hade *die Zentrale* i januari 1921 skrivit ett öppet brev till arbetarnas organisationer, partier och fackföreningar, och föreslagit ett enat agerande kring omedelbara krav som försvar av levnadsstandarden och väpnat försvar av arbetarnas organisationer gentemot yttersta högern. Det innehöll bl a följande:

”När vi föreslår denna bas för agerande döljer vi inte för ett ögonblick för oss själva eller för massorna att de krav vi framför inte kan göra slut på deras fattigdom. Utan att för ett ögonblick upphöra med vår propaganda bland massorna att kapen för diktaturen är den enda vägen till räddning, utan att upphöra med att rikta oss till massorna och i varje lägligt tillfälle leda dem i kampen för diktatur, är det förenade tyska kommunistpartiet redo till gemensamt agerande med andra arbetarpartier för att få igenom de ovan nämnda kraven”

Under hela 1922 och 1923 arbetade KPD hårt för att reparera de skador Marsaktionen åstadkommit. De gick i spetsen för förslag om gemensamma överenskommelser med fackföreningarna för att försvara levnadsstandarden och slå vakt om de demokratiska rättigheterna. Den 24 juni 1922 mördades en konservativ regeringsmedlem av en dödspatrull på yttersta högerkanten på grund av att han var jude. Broué framhåller att KPD följde Lenins enhetsfrontspolitik genom att föreslå USPD och SPD gemensamt agerande mot extremhögern. Denna politik innebar att KPD medverkade till att ta initiativ till en rad stora strejker och delvis återuppbygga den ställning man förlorat. På hösten 1922 uppgav sig partiet ha cirka 250 000 medlemmar och hade därigenom vunnit tillbaka cirka 100 000, eller hälften av de förluster Marsaktionen orsakat.

1923: Sista chansen

KPD fick en sista chans att leda en revolution. I början av 1923 ockuperade den franska armén den största kol- och stålproducerande regionen i Tyskland, Ruhr dalen, i syfte att få ut de krigsskulder som Versaillesavtalet stipulerade. Eberts socialdemokratiska regering och den härskande klassen i

Tyskland försökte utnyttja invasionen för att få de tyska arbetarna, framför allt i Ruhr, att enas med dem mot fransmännen. KPD var överens om att man skulle göra motstånd mot fransmännen, men vägrade att liera sig med SPD eller arbetsgivarna. Som en av KPD:s ledare uttryckte det:

”Det var av avgörande betydelse både för den tyska bourgeoisin och för de franska generalerna att få med sig arbetarna [...] De franska generalerna utnyttjade medvetet den tyska arbetarklassens hat mot sina herrar [...] På tysk sida gjordes samma ansträngningar. Oavsett vad som hände, om en fabriksdirektör arresterades, en borgmästare dömdes eller ämbetsmän deporterades, så försökte [de tyska arbetsgivarna] sätta igång en strejk genom att lova att betala arbetarna för den arbetstid som gått förlorad.”

Men, som Broué visar, sträckte sig inte denna förmodade solidaritet särskilt långt. Exempelvis ”fick arbetarnas familjer inget kol [...] Det låg kvar i lager vid gruvorna.” Och det var inte det värsta:

”Det förefaller som om de tyska industrimagnaterna från november 1921 hade bestämt sig för att den allmänna situationen måste försämrans innan det kunde bli någon förbättring; en galopperande inflation skulle sopa bort den tyska skulden, få staten ner på knäna inför dem, utmatta det arbetande folket och lämna de stora kapitalisterna som ensamma herrar.”

Den 23 januari 1923 var en dollar värd 8 000 mark; den 7 september var den värd 60 miljoner och en gruvarbetare fick arbeta en timme för att kunna köpa ett ägg. Hyperinflationen sopade bort löner och besparingar och ledde till en dramatisk ökning av arbetslöshet och hemlöshet. På sommaren 1923 hade krisen blottlagt det utsiktslösa i de reformistiska socialisternas tro på att kapitalismen var okränkbar och i fackföreningsbyråkratins tilltro till årliga löneförhandlingar. KPD:s inflytande ökade snabbt och 20 000 fabriks- och arbetarråd sprang fram över hela Tyskland under den desperata kampen för mat. Dessa råd liknade inte de sovjeter som bildats i november 1918 eftersom de bara var verksamma på enskilda arbetsplatser. Och, i motsats till sovjeterna i Ryssland 1917, hade de inga kontakter med de meniga i armén. Men det massiva uppsvinget för en organisation på basnivå ute på fabrikena, något som bara överträffats vid ett fåtal tillfällen i arbetarklassens internationella historia, reste helt uppenbart åter frågan om möjligheten av dubbelmakt. Vidare hade KPD blivit den ledande kraften i arbetarrådsrörelsen och man skaffade sig förtroende bland miljontals arbetare, långt utöver det egna medlemsantalet. För att försvara arbetarna mot polisen och extremhögern tog KPD initiativ till en milis som kallades ”de proletära hundradena”. På Första maj 1923 tågade 25 000 av dem genom centrala Berlin med röda armbindlar, ”en verklig arbetarmilis” skriver Broué.

Allt detta verkade tyda på att KPD till sist gjort sig av med sina ungdomliga misstag och var på väg att bli ett riktigt ”bolsjevikparti”. Men Broué skriver att det inte nödvändigtvis var så:

”I slutet av juni 1923, då de tyska kommunisterna var helt övertygade om att den situation som krisen hade lett till i Tyskland oundvikligen skulle leda till revolution, ansåg man sig således ha tid att stärka sitt inflytande i och kring proletariatet [...] [I Ryssland] förklarade Zinovjev: Tyskland står på randen till revolution. Detta innebär inte att revolutionen kommer om en månad eller ett år. Kanske kommer det att krävas mer tid.”

Zinovjev, som hade uppmuntrat KPD att kasta sig in i vansinnet 1921, ställde sig nu på bromsen och var främst angelägen om att KPD inte skulle försöka sig på någonting utan garantier från sina allierade. Zinovjevs strävan efter att KPD skulle skaffa sig vänner gick så långt att han uppmanade dem att komma med trevare gentemot fascisterna, som också avskydde den franska ockupationen. Den episoden blev kortlivad, men den visade på kvalitetskillnaderna mellan Lenins sätt att leda den ryska revolutionen och Zinovjevs försök att styra KPD på distans.

Till Brandlers heder insåg han att KPD måste visa att man kunde leda en rörelse på nationell nivå och samordna de olika vågor av strejker som rullade över Tyskland samt ge det inbördeskrig som höll på att jäsa mellan polis och fascister på ena sidan och arbetarråd och milis på den andra en klar ledning. Om inte KPD stod i ledningen lurade faran av ett meningslös och sporadiskt motstånd skulle bränna ut sig självt runt om i landet, precis som skett 1919. Brandler föreslog en ”anti-fascistisk dag” den 29 juli 1923. Även om det fortfarande handlade om en uppmaning till enad front mot högern stod det klart att KPD och miljoner arbetare som var på väg att radikaliseras också kunde utnyttja denna dag för att mäta sina krafter och som ett sätt att utöva påtryckningar på USPD

och SPD för att få dem att lämna regeringen. Brandlers plan godkändes av *die Zentrale* och han skrev en förstasidesartikel i *Die Rote Fahne*:

”Vi kommunister kan vinna denna strid med kontrarevolutionen bara om vi lyckas få socialdemokratiska och icke partibundna arbetare att ta upp kampen tillsammans med oss [...] Vårt parti måste höja kampförmågan hos deras organisationer till en nivå som gör att de inte tas på sängen när inbördeskriget bryter ut [...] Fascisterna hoppas kunna vinna inbördeskriget genom överväldigande brutalitet [...] Om fascisterna, som är beväpnade till tänderna, öppnar eld mot våra proletära kämpar kommer de att få lära sig att vi är redo att sopa bort dem.”

Brandlers plan fick det att hetta till i Tyskland. SPD och de konservativa fördömde den. De fascistiska miliserna och polisen gjorde sig redo för konfrontation. Strejkerna spred sig och arbetarna strömmade till de proletära hundradena. Den 23 juli utfärdade Gustav Noske, SPD-ledaren som varit med om att slå ned strejkerna i januari 1919, ett förbud mot demonstrationerna i Hannover på den anti-fascistiska dagen. Andra städer och delstatsregeringar följde efter. Nu var KPD tvunget att bestämma sig.

Det råder ingen tvekan om att situationen var mycket besvärlig. I synnerhet om man betänker KPD:s historia med oförberedda aktioner måste partiledningen nu avgöra om styrkebalansen mellan klasskrafterna svängt över till deras fördel och om man var tillräckligt starka för att leda arbetarklassen om inte till omedelbar revolution så i varje fall till dess port. Dessvärre, som Broué påpekar, ”framträdde omedelbart alla de gamla motsättningarna inom *die Zentrale*”. Brandler stred först för att man skulle stå fast vid hans linje, men retirerade sedan. Ur stånd att fatta något beslut själva skickade man ett telegram till Moskva för att få veta hur man skulle agera. Trotskij, Zinovjev och Bucharin befann sig samtliga på semester. Radek tog emot telegrammet och varnade för att upprepa misstagen från 1921. Via telegram argumenterade Zinovjev och Bucharin för att man skulle trotsa förbudet. Stalin var oenig. Till sist skickade Radek ett telegram till Brandler: ”Vi fruktar att det handlar om en fälla” och den anti-fascistiska dagen ställdes in. Det var förvisso inte något brott att be bolsjevikerna om råd, men att ställa in vad som kunde ha blivit inledningen till kamp om makten i Tyskland bara utifrån ett telegram visade än en gång på KPD-ledningens svaghet.

Lärdomarna av Oktober

Det går inte att säga vad som skulle ha hänt om KPD stått fast vid sin anti-fascistiska dag. Klart är att några veckor efter att protesten avblåsts föll den konservative premiärministern Cunos regering ihop under trycket från en våg av massstrejker. Regeringen Cunos fall i mitten av augusti tvingade slutligen KPD och Kommunistiska internationalen att inse att krisen i Tyskland liknade den som rått i Ryssland under september och oktober 1917, dvs att en förrevolutionär situation höll på att mogna fram och att KPD snart skulle få ta itu med kamp om makten.

Efter sex års hunger och isolering väckte utsikterna till en socialistisk revolution i Tyskland förhoppningar i Ryssland. Ryska arbetare ordnade massmöten och bestämde sig för att skära ned på sina egna löner för att kunna skicka pengar till Tyskland och bidra till revolutionen. Frivilliga organiserades för att fara till Tyskland och strida i internationella brigader.

Men, som Trotskij en gång yttrade: ”Det räcker inte med att ha ett svärd, man måste veta hur det ska användas också.” Och än en gång skulle KPD:s tragikomedispelas upp. I stället för att stanna kvar i Tyskland åkte Brandler till Ryssland tillsammans med många andra från *die Zentrale*. Där ägnade de en månad åt att diskutera huruvida man skulle utse ett datum för upproret eller om man skulle avvakta utvecklingen. Trotskij, som nu spelade samma roll som Lenin haft 1917, krävde att KPD skulle bestämma sig, välja ett datum och sätta igång det hela. Han föreslog att upproret skulle inledas på årsdagen av bolsjevikernas resning. Brandler undrade till och med om inte Trotskij kunde fara till Berlin och leda revolutionen, men Zinovjev gick inte med på det av rädsla för att Trotskij skulle lyckas och därefter överskugga honom i den växande inre partistriden i Ryssland.

Det är svårt att säga om Trotskij närvaro hade inneburit någon skillnad, men till sist bestämde sig KPD för en upprorsplan som inte var helt olik den Zinovjev haft om hur revolutionen skulle gå till i oktober 1917 i den meningen att han ville satsa på en överenskommelse med socialdemokraternas vänsterflygel för att inleda upproret. På initiativ av Zinovjev gick partiets plan ut på att gå med i de vänstersocialdemokratiska regeringarna i Sachsen och Thüringen och använda dem som bas för att leda revolutionen och dela ut vapen till arbetarna. Brandler påstod senare att han varit emot detta drag med argumentet att vapnen i Sachsen och Thüringen hade flyttats till förråden i Berlin och att en medverkan i regeringen skulle försvaga rörelsen, ”eftersom massorna då skulle vänta sig att regeringen skulle göra vad de bara själva kunde göra”. Hur som helst var inte Sachsen någon bastion för arbetarklassen. Men Brandler överlämnade avgörandet till Moskva. I oktober 1917 hade Trotskij och bolsjevikerna lett upproret via sovjeterna, dvs tillsammans med yttersta vänstern inom flera andra partier, men inte vid något tillfälle hade de överlämnat ledningen till något av dessa partier, som vacklade mellan reform och revolution, och ge dem möjlighet att sätta stopp för aktionerna. I Tyskland skulle dessvärre Brandler, med Zinovjevs välsignelse, i slutet av oktober öppet föreslå vänsterflygeln inom SPD att man skulle sätta igång revolutionen tillsammans. När den socialdemokratiske ministern vid en konferens med fabrikskommittéer vägrade ansluta sig till KPD:s förslag om generalstrejk avblåste Brandler upproret. Till råga på allt hade inte KPD i Hamburg informerats om att upproret inställts. Där fortsatte partiet med planerna och isolerades och sopades bort. Tjugoen personer dödades och hundratals sårades eller togs till fånga.

Efter att ha mobiliserat hundratusentals KPD-medlemmar och miljontals radikaliserade arbetare för en kamp om makten skulle den plötsliga och kaotiska reträtten göra slut på partiet som kampanhet. Under några veckor försökte Zinovjev låtsas som att allt var under kontroll och att upproret bara skjutits upp. Men så småningom kunde den tyska bourgeoisin införa undantagstillstånd och det stod klart att revolutionen lidit nederlag.

Trotskij sammanfattade läget i *Oktoberns lärdomar* från 1924, där han utan omsvep lade skulden för misslyckandet på Zinovjev och ledningen för KPD:

”Under en relativt stillsam fas av det politiska livet kommer man över [misstag] utan katastrofala följder, om än med en del förluster. Men under en akut revolutionär kris är det just tid som fattas [...] Bristen på överensstämmelse mellan ett revolutionärt ledarskap (tvekan, vacklan, att avvakta mitt under rasande angrepp från bourgeoisin) och de objektiva uppgifterna kan på några veckor, eller rent av dagar, leda till katastrof och förlust av vad som tagit år att förbereda.”

Det visade sig således att konservatism i revolutionens ögonblick var lika förödande som ultravänsterism i icke revolutionära ögonblick. Inget revolutionärt parti, oavsett hur stort det är eller hur djup den kris är som kapitalistklassen står inför, kan hoppas på att kunna leda arbetarklassen till makten utan att behärska hela vidden av strategin och taktiken eller att ha skapat en ledande kärna med kraft att omsätta dem i praktiken.

Broué avslutar sin skildring med att försöka förklara orsaken till att KPD aldrig kunde bemästra sina svagheter. Den främsta var bristen på erfarenhet. ”Vi får inte glömma”, skriver Broué, ”att ledarna för KPD bara hade några års erfarenhet mitt under besvärliga förhållanden”. För det andra:

”Där fanns ingen Lenin och med tanke på kvaliteterna hos personer på lägre nivå inom förkrigstidens vänsteropposition inom SPD fanns inget i partiets eller det tyska proletariats historia, som gjorde det sannolikt att det på några år skulle framträda personer i stånd att leda en framgångsrik revolution mot den mest medvetna och beslutsamma bourgeoisin i hela Europa, kanske i hela världen.”

”Fackföreningsbyråkratins och SPD-apparatens konservativa karaktär hade fått de mest stridbara bland arbetarna att vända sig mot tanken på centralisering och organisering. De kommunistledare som framträdde ur förkrigstidens socialdemokrati bar på alla dess kännetecken i form av en tendens till passivitet och en benägenhet att hamna efter händelseutvecklingen.”

Broués sammanfattning måste vara utgångspunkten för de marxister som vill förstå nederlaget i Tyskland. De objektiva ekonomiska omständigheterna för förkrigstidens tyska kapitalism satte på ett dialektiskt sätt också villkoren för de politiska organisationsformer som arbetarklassen valde och

denna historia formade i sin tur idéerna och uppfattningarna bland de ledande revolutionärerna. I backspegeln hade Levi säkerligen rätt när han sade att man skulle ha börjat 1903 med att bygga ett oberoende revolutionärt parti, men det hade förutsatt att Luxemburg och Liebknecht kunnat dra lärdomar av omständigheter som inte inträffade i Tyskland (som skulle vara fallet i Ryssland) eller ännu inte hade gjort det. Efter att alltför sent ha insett sitt misstag mejades de politiska ledare som var mest kapabla att rätta till det (Liebknecht, Luxemburg, Mehring, Jogiches) samtliga ner i början av 1919. Vad de lämnade efter sig var inte ett organiserat bolsjevikparti, utan en idé om ett parti, förvisso med Lenins stöd, men befolkat av instabila och otåliga ultravänsterister, fientliga till och avskilda från de revolutionära arbetarledare som stannade kvar i USPD till 1920.

Broué framhåller med rätta Levis insatser som praktiskt taget den ende tyske (eller ryske) kommunist som kunde inse att det KPD som fanns 1919 inte var i stånd att leda arbetarklassen i en utmaning mot den tyska kapitalismen. Han ledde partiet mot den enhetsfrontstaktik som slutligen skulle leda till att man vann över vänstern inom USPD och kunde bilda ett verkligt massparti på grundval av de principer Luxemburg hade efterlämnat. Men Levi, en närmast slumpmässig rekrytering till marxismen genom sitt arbete som Luxemburgs advokat under kriget, åtnjöt aldrig något riktigt förtroende från vare sig medlemmarna i KPD eller USPD och när det hettade till i samband med de katastrofala händelserna i mars 1921 tog han sitt pick och pack hellre än att försöka plåstra om partiets sår och leda det framåt. Efter detta var KPD i själva verket i händerna på Zinovjev, Bucharin, Radek och Kominterns ledning, som den nu såg ut, i Moskva.

Om Broué påpekar att det inte fanns någon Lenin i Berlin får man också medge att Lenin inte omedelbart insåg de hinder som fanns för revolutionen i Västeuropa 1918 och 1919. Exempelvis är det åtminstone något som är värt att debattera om han hade rätt när han drev på att KPD skulle bildas i december 1918. Än värre var att Lenin, framför allt efter 1921, på grund av det desperata läget i Ryssland, inte hade tid att från dag till dag hålla ett öga på Internationalen. Hans roll (tillsammans med Trotskijs) blev alltför ofta att i efterhand försöka korrigera de misstag Zinovjev & Co gjort sig skyldiga till. 1923 hade KPD förlorat all förmåga att leda händelserna (något som Brandler personifierade) för att i stället åka upp och ner med klasskampens tidvatten. Många år senare gjorde sig Levi lustig över Trotskijs försäkran, att om KPD hade agerat som bolsjevikerna i oktober 1917 då kunde socialismen ha segrat i Tyskland i oktober 1923. Likväl var Levi själv mer än delvis ansvarig för KPD:s oförmåga att göra just det. I politiken finns inga garantier. Även ett större KPD med en starkare ledning och en historia utan de värsta misstagen (eller som hade dragit lärdomar av dessa misstag) skulle ha stått inför oerhörda hinder. Det kunde emellertid ha levt vidare för att fortsätta striden vid ett annat tillfälle. Även bolsjevikerna led nederlag under den första revolutionen 1905 och fick vänta tolv år för att rätta till detta. Stalins uppgång mot makten i Ryssland och den åtföljande staliniseringen av kommunistpartierna världen över gjorde slut på alla möjligheter för KPD att ta vid när nästa kris för den tyska kapitalismen utbröt 1930.

Men om KPD inte klarade av att leda revolutionen skulle den fredliga, reformistiska kapitalistiska demokrati som Bernstein och Kautsky drömt om visa sig vara ett grymt skämt. Den slutade med Hitlers och nazisternas seger 1933 och en total likvidering av arbetarrörelsen i Tyskland och stora delar av Europa. Nederlaget gjorde också att den ryska revolutionen dömdes till permanent isolering, vilket skapade de desperata förhållanden som Stalin byggde sin monstruösa byråkratiska statskapitalism på och som politiskt och fysiskt utgjorde en negation av bolsjevikernas teori och praktik. Till ett fruktansvärt pris visade sig Rosa Luxemburgs varning att frågan stod mellan socialism och barbari vara profetisk. Men bara de som tror att kapitalismen är mänsklighetens främsta och slutgiltiga produkt kan avhålla sig från att uppskatta heroismen, tillsammans med dårskapen, hos den generation män och kvinnor inom KPD, som gav sina liv för en bättre värld. Broués gravskrift över dem är också en utmaning för oss:

”I detta perspektiv upphör historien om det tyska kommunistpartiet under Kommunistiska internationals första år att vara en historia om förlorade illusioner och blir förhistorien till en kamp som fortsätter än i dag.”

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Se även

[Pierre Broué försvarar sin avhandling](#)

Pierre Broué: [Tyskland 1921: Marsaktionen](#)

E H Carr: [Ryssland och Tyskland 1919-21](#) och [Det misslyckade upproret i Tyskland 1923](#)

A. Thalheimer: [Kampen för enhetsfront i Tyskland, 1920-1923](#)

Tidsdokument:

Paul Levi: [Det politiska läget i Tyskland](#) (1921)

[Victor Serge om tyska revolutionen 1923](#)

Ernst Thälmann: [Hamburgupproret](#) (1923)

Leo Trotskij: [Kan en kontrarevolution eller en revolution utföras enligt tidtabell?](#) (1923), [Om den tyska revolutionen](#) (1923) och [Oktoberrevolutionens lärdomar](#) (1924)

Zinovjev: [Den tyska revolutionens problem](#)